

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Д 13.23.662 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 37:378:378.147:378.146

Омуров Нурлан Кубатович

**ОКУТУУНУН НАТЫЙЖАСЫ ЖОГОРКУ КЕСИПТИК БИЛИМ
БЕРҮҮНҮН САПАТЫН БАШКАРУУНУН КАРАЖАТЫ КАТАРЫНДА
(ИНЖЕНЕРДИК БИЛИМ БЕРҮҮ ПРОГРАММАСЫНЫН МИСАЛЫНДА)**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2024

Диссертациялык иш С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университетинин педагогика, тарых жана окутуунун технологиялары кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчиси: **Калдыбаев Салидин Кадыркулович**, педагогика илимдеринин доктору, профессор, Эл аралык Ала-Тоо университетинин илимий иштер боюнча проректору

Расмий оппоненттер: **Мамытов Абакир Мамытович**, педагогика илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз билим берүү академиясынын технология, искусство жана дене тарбиясы лабораториясынын башкы илимий кызматкери
Абдыбекова Нурмира Абдыбековна, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, Б. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын илимий иштер боюнча проректору

Жетектөөчү мекеме: К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасы (Дареги: 720044, Бишкек шаары, Ч. Айтматов проспекти, 27).

Диссертациялык иш 2024-жылдын 29-ноябрында саат 13.00 дө И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.662 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот (дареги: 720026, Бишкек ш., Раззаков көчөсү, 51). Диссертацияны коргоонун онлайн трансляциясынын идентификациялык коду: <https://vc.vak.kg/b/132-iro-djs-est>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети (720026, Бишкек ш., И. Раззаков көчөсү, 51) жана Кыргыз билим берүү академиясынын китепканаларынан (720040, Бишкек ш., Эркиндик проспектиси, 25), ошондой эле Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын сайтынан (<https://vak.kg/>) таанышууга болот.

Автореферат 2024-жылдын 25-октябрында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент **Абдыкапарова А. О.**

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Жогорку билимдүү адистерди сапаттуу даярдоо коомдун социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн заманбап этабына ылайык келүүсү зарыл экени белгилүү. Учурда коомчулук дүйнөлүк глобалдашуусунун таасирине учурап жатат. Кыргызстандын жогорку кесиптик билим берүү системасынын дүйнөлүк билим берүү системасына интеграцияланышы билим берүүдө инновацияларды максаттуу пайдаланууну шарттайт. Азыркы этапта жогорку кесиптик билим берүү системасы акырындык менен керектөөчүлөрдүн талаптарына сезимтал ыңгайлашуучу, өзүн-өзү уюштуруучу инновациялык системага калыптанууда.

Жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатынын проблемалары Н.А. Асипова (2009), И.Б. Бекбоев (2003), В.П. Беспалько (1995), Н.В. Кузьмина (1980), Э.М. Мамбетакунов (2008), А.М. Мамытов (2009), В.А. Слостенин (1997) ж.б. окумуштуулардын үзгүлтүксүз кесиптик билим берүү системалары боюнча эмгектери менен тыгыз байланышкан. Адисти даярдоонун сапатын өнүктүрүү проблемалары Д.Б. Бабаевдин (2011), В.И. Байденконун (2003), Н.К. Дюшееванын (2014), Б.И. Исмаиловдун (2018), А.К. Наркозиевдин (2011), Л.П. Мирошиченконун (2005), Э.М. Коротковдун (2007), В.П. Панасюктун (1998) ж.б. эмгектеринде каралган. Билим берүүнү башкаруу жана билим берүүнүн сапатын башкаруу маселелери Ф. Тейлордун (1991), Ю.А. Конаржевскийдин (1993), А.М. Мамытовдун (2009), М.М. Поташниктин (2010), Б.Т. Торобековдун (2008), А.И. Субеттонун (2002), Н.А. Селезневанын (2002), Т.И. Шамованын (2006) эмгектеринде каралган.

Бирок, Кыргызстандын билим берүү системасы өзүнүн консервативдүүлүгүн сактоо менен, билим берүүнүн илимий, методикалык, дидактикалык потенциалын өнүктүрүүгө жана педагогикалык кадрларды заманбап даярдоодогу инерттүүлүгү менен азырынча заманбап талаптарга жооп бербей келүүдө. Азыркы учурда, педагогикалык теорияда дагы, жогорку билим берүүнүн практикасында дагы, билим берүүнүн сапатын башкаруу системасын түзүү жана эффективдүү иштеши боюнча көптөгөн маселелер чечилбеген бойдон калууда. Жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын арттыруу жана билим берүүнүн сапатын башкарууну өнүктүрүү боюнча максаттуу иш-аракеттерди көрүү жогорку окуу жайларынын конкуренттүүлүгүн, дүйнөлүк деңгээлде атаандаштыкка туруктуулугун камсыз кыла алат жана аныкталган деңгээлде жогоруда аталган көйгөйлөрдү чечүүгө жардам берет. Ошол себептен Кыргызстанда жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруу системасын өркүндөтүү зарылдыгы келип чыкты. Ал төмөнкү жагдайлар менен шартталат:

1) Коомдун жаңы социалдык-экономикалык багыттары Кыргызстанда жогорку квалификациялуу адистерди даярдоону өнүктүрүү маселесин пайда

кылды. Көптөгөн илимпоздор атаандаштыкка жөндөмдүү адисти даярдоону эски ыкмаларды жакшыртуу менен эмес, жаңы, инновациялык ыкмалар менен байланыштырышат. Инновациялык билим берүү жогорку кесиптик билим берүүнү башкаруунун өзгөчө мамиле кылууну шарттайт.

2) Кыргызстандын дүйнөлүк экономикалык мейкиндикке кириши билим берүүнүн сапаты жаатында сакталып калган мамилени кайра карап чыгууну талап кылат. Натыйжалуу сапат системасы жогорку профессионалдуулукту, кызматкерлерден заманбап менеджменттин бардык деңгээлдеги жаңы ыкмаларын жана технологияларын колдонууну шарттайт.

3) Жогорку кесиптик билим берүүнүн сапаты – ар бир жогорку окуу жайынын атаандаш компоненти. Билим берүүнүн жогорку сапатына кепилдик берген жогорку окуу жайы атаандаштыкка жөндөмдүү болот. ЖОЖ ичиндеги билим берүүнүн сапатын камсыздоо системалары болушу жана алар аккредитациялык индикаторлор шайкеш келүүсү зарыл.

4) Мамлекеттик жана эл аралык деңгээлде атаандаштыкты киргизүү сөзсүз түрдө Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын атаандаштыгынын күчөшүнө алып келет. Инвестицияларга жана бюджетке ээ болуу үчүн жогорку окуу жайы олуттуу инновациялык потенциалга ээ болушу керек жана заманбап түрдө башкарылышы шарт.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, биз, Кыргызстанда жыйынтыктар аркылуу бүтүрүүчүлөрдү даярдоонун сапатынын талап кылынган деңгээлин камсыз кылуу боюнча, аны менен катар, окутуунун натыйжасы аркылуу жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкарууну жакшыртуу тууралуу жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн жоктугун байкадык жана төмөнкүдөй карама-каршылыктар бар экени белгилүү болду:

- Кыргызстандын жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын арттыруу жана сапатты башкаруу системасында олуттуу өзгөрүүлөрдү киргизүү аркылуу дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине кошулуунун белгилениши менен жогорку окуу жайларынын ишмердүүлүгүндө заманбап талаптарына жооп бербеген традициялык ыкмалардын жана мамилелердин калыптанып калышынын ортосунда;

- заманбап коомдо атаандаштыкка жөндөмдүү бүтүрүүчүлөргө болгон коомдун объективдүү муктаждыгы менен ЖОЖдо билим берүүнүн сапатын башкаруу системасын натыйжалуу өзгөртүүгө жана өркүндөтүүгө багытталган, илимий негизделген педагогикалык шарттардын жоктугу;

- жогорку окуу жайларында жыйынтыктар аркылуу бүтүрүүчүлөрдү даярдоонун сапатынын талап кылынган деңгээлин камсыз кылуу зарылдыгы менен бул багытта илимий негизделген иштелмелердин методикалык жактан камсыздалбагандыгы.

Кыргызстанда жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруу системанын жакшыртуу зарылдыгынын актуалдуулугу, теориялык жана практикалык жактан тажрыйбанын жетишсиздиги «**Окутуунун натыйжасы жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруунун каражаты катарында (инженердик билим берүү программасынын мисалында)**» аталышындагы илимий ишибиздин темасын аныктоого негиз болду.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар (долбоорлор) же негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Илимий-изилдөө 2021-2040-жылдары Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы менен жана Нарын мамлекеттик университетинин 2021-2025 жылдарга өнүгүү стратегиясынын алкагындагы илимий-изилдөөлөр менен байланышта.

Изилдөөнүн максаты: Окутуунун натыйжасы аркылуу жогорку билим берүүнүн сапатын башкаруу системасын жакшыртуунун илимий негиздерин иштеп чыгуу жана эксперименталдык түрдө текшерүү.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Жогорку окуу жайда билим берүүнүн сапатын башкаруу системасын өркүндөтүүнүн теориялык негиздерин жана практикалык абалын изилдөө.

2. Жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын башкаруу системасын жакшыртууга багытталган уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды аныктоо, моделин түзүү жана аны ишке ашыруунун жолдорун изилдөө.

3. Иштелип чыккан моделдин эффективдүүлүгүн эксперимент аркылуу текшерүү жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы. Изилдөө проблемасы боюнча илимий адабияттарды талдоонун жана жалпылоонун негизинде «билим берүүнүн сапаты», «билим берүүнүн сапатын башкаруу» түшүнүктөрүнүн мазмуну такталды жана билим берүүнүн сапатын башкаруунун дүйнөлүк моделдердин ортосундагы айырмачылыктар ачыкталды; окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын камсыз кылуунун педагогикалык шарттары аныкталды; окутуунун натыйжасынын негизинде билим берүүнүн сапатын арттыруунун модели иштелип чыкты. Эксперименталдык иликтөөнүн жыйынтыгы менен окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын башкаруунун эффективдүүлүгүн жогорулатууга карата жогорку окуу жайлардын структуралык бөлүмдөрүнө практикалык сунуштар иштелип чыкты.

Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү: окуу дисциплиналары боюнча окутуунун натыйжасын иштеп чыгуунун, анын далилдүүлүгүн аныктоого карата баалоочу инструментарийлерди түзүүнүн методикалык сунуштары иштелип чыкты; окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын камсыз кылуунун педагогикалык шарттарын түзүү, моделди

ишке ашыруунун жолдорун колдонуу жогорку окуу жайларынын окутуучуларынын ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүүгө жардам берет. Автор тарабынан иштелип чыккан методикалык сунуштар ар кандай типтеги окуу жайлардын практикалык иштеринде колдонулушу мүмкүн.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. Окутуунун натыйжасы аркылуу жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруу – университеттин ишмердүүлүгүндөгү берилген ченемдерге ылайык, билим берүүнүн сапатын долбоорлоо, камсыз кылуу жана өнүктүрүү процесстерин окутуунун натыйжасынын негизинде жүргүзүүгө багытталган иш-аракет катары каралат.

2. Жогорку кесиптик билим берүүдө окутуунун натыйжасы аркылуу билим сапатын башкаруунун педагогикалык шарттары сапаттуу окуу материалдарын даярдоо жана колдонуу, билим берүүнү санариптештирүү, билим берүүнүн мазмунун модернизациялоо, билим берүүнү башкаруу системасын автоматташтыруу, үзгүлтүксүз квалификацияны жогорулатуу, окутуунун натыйжаларына мониторинг жүргүзүү компоненттерин камтыйт.

3. Окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын башкаруунун модели бир нече этаптардан турат:

- Окуу курстарында студенттер өздөштүрө турган негизги түшүнүктөрдү, окуу курсу аяктагандан кийин алар аткара турган деңгээлдүү иш-аракеттерди окутуунун натыйжасын аныктоо жана ага шайкеш келген баалоочу инструменттерди даярдоо;

- Окутуу курсу аяктагандан кийин алынган натыйжалар башкаруу кеңешинде, кафедраларда жана факультеттерде талкуу уюштуруу, билим берүүнүн сапатын жакшыртуу үчүн тиешелүү сунуштарды берүү;

- Окутуунун натыйжасы аркылуу окутуучунун кесиптик чеберчилигин арттырууга сунуштарды берүү: окутуу технологияларын колдонуу чеберчилигин арттыруу, изилдөөлөрдүн натыйжаларын окутуу процессине колдонуу жөндөмдүүлүгүн арттыруу.

4. Иштелип чыккан моделдин эффективдүүлүгү үч этапты камтыган эксперимент аркылуу текшерүү окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын арттыруунун эффективдүүлүгүнүн далилдениши.

Издөнүүчүнүн жеке салымы изилденүүчү проблема боюнча илимий адабияттарды талдоодо, түшүнүктөрдүн маңызын тактоодо, изилдөөдө педагогикалык шарттарды аныктоодо, билим берүүнүн сапатын башкаруунун моделин түзүүдө, моделдин эффективдүүлүгүн баалоо иш-аракеттерин жүзөгө ашырылгандыгында.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо. Диссертациялык изилдөөнүн негизги жоболору жана алгачкы жыйынтыктары автор тарабынан Нарын мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын жыйынында,

Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын илимий кеңешмелеринде билдирүүлөр жасалган. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары “Санариптик трансформациялоонун шартында билим берүүнү модернизациялоо” (2020-жыл, “Ала-Тоо” Эл аралык университети), “Горизонты и риски развития образования в условиях системных изменений и цифровизации» (2020-жыл, Москва) аттуу эл аралык илимий-практикалык конференцияларда илимий докладдар катары талкууланган.

Диссертациялык изилдөөнүн натыйжаларынын жарыяланышы. Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу УАКтын талаптарына ылайык диссертант тарабынан 10 илимий макала жарыяланган. Анын ичинде РИНЦ талабына жооп берген 5 илимий макала жарыяланган.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү. Диссертациялык иш киришүүдөн, үч бөлүмдөн, бөлүмдөрдүн корутундуларынан, жалпы жыйынтыктан жана тиркемелерден турат. Библиографияда 190 булак адабияттарды камтыйт.

ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө тандалган теманын акуталдуулугу, диссертациялык иштин максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси, коргоого коюлган негизги жоболор, изденүүчүнүн жеке салымы, изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациясы, диссертациянын жыйынтыктарын жарыялоо, анын түзүмү жана көлөмү жөнүндө маалыматтар берилген.

Диссертациянын биринчи бапы «**Жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын камсыз кылуунун теориялык жана практикалык маселелери**» деп аталып, изилдөөнүн *биринчи* милдетин чечүүгө арналды. Бул бөлүмдө жогорку кесиптик билим берүүдө сапатты камсыз кылуу жана башкаруу боюнча теориялык изилдөөлөр жана топтолгон тажрыйбалар иликтөөгө алынды. “Билим берүүнүн сапаты” жана “сапатты башкаруу” түшүнүктөрү Болон системасына интеграциялануунун алкагында актуалдуу боло баштады. Жогорку кесиптик билим берүүдө сапаттуу кесип ээлерин даярдап чыгуу, алар аркылуу университеттердин конкуренттүүлүгүн камсыз кылуу, мобилдүүлүктү күчөтүү жогорку окуу жайлардын башкы стратегиялык багыттарынан болуп калды.

Алыскы, жакынчы чет элдик жана ата мекендик окумуштуулар Н.А. Асипова (2009), И.Б. Бекбоев (2003), В.П. Беспалько (1995), А.М. Мамытов (2009), В.А. Слостенин (1997), В.И. Байденко (2003), Н.К. Дюшеева (2014), Б.И. Исмаилов (2018), А.К. Наркозиев (2011), Л.П. Мирошеченко (2005), Э.М. Коротков (2007), Ю.А. Конаржевский (1993), А.М. Мамытовдун (2009), М.М. Поташник (2010), Б.Т. Торобековдун (2008), А.И. Субетто (2002), Н.А. Селезнева (2002) ж.б. бул

түшүнүктөрдүн маңызын изилдөөдө бараандуу салым кошуп келишет. Жогорку билим берүүнүн сапаты боюнча иликтөөлөргө талдоо жүргүзүүдө көпчүлүк окумуштуулар “жогорку билим берүүнүн сапатын” эки аспектиде карай тургандыгы маалым болду:

- биринчи аспект катары билим берүү процессинин натыйжасынын сапаты каралат. Мында студенттердин жана бүтүрүүчүлөрдүн билим деңгээлинин жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарттарынын системасынын талаптарына ылайык келүүсү башкы фактор болуп эсептелет. Бул учурда эң маанилүү жыйынтык мүнөздөмө – бүтүрүүчүлөрдүн билими;

- экинчи аспект – бул, сапатты камсыз кылуу системасы. Мында билим берүүнүн мазмуну, кадрларды даярдоонун деңгээли, маалыматтык-методикалык жана материалдык-техникалык камсыздоо, билим берүү технологиялары, илимий ишмердүүлүк негизги фактор болуп саналат.

Жалпысынан дүйнөлүк практикада (англо-америкалык, француздук, германия билим берүү моделдери) акыркы жылдарда билим берүү стандарттарынын эволюциясынын үч негизги тенденциясы ачык байкалды:

- билим берүү стандарттарынын көйгөйлөрүн теориялык жактан иштеп чыгууну тереңдетүү жана билим берүүнү долбоорлоо ыкмаларын татаалдаштыруу;
- стандарттын инсан үчүн мейкиндиктин кеңейишине жана анын коомго интеграциялануу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө багыттоо;
- окутуучулар менен студенттердин билим берүүнү долбоорлоого жана жөнгө салууга катышуу даражасын жогорулатуу (алардын билим берүү процессинин субъектилерине айлануусуна жараша) [180].

Изилдөөдө сапатты башкаруу проблемасы боюнча иликтөөлөргө анализ жүргүзүлдү. Педагогикалык системанын алкагынан алып карап, Ю.А. Конаржевский билим берүү мекемесинин бирдиктүү башкаруучулук циклин иштеп чыгууга салым кошкон. Башкаруу – билим берүү процессин ирээтке келтирүүгө жана өркүндөтүүгө багытталган бул максаттуу ишмердүүлүк деп эсептеген. Билим берүүнү башкаруу циклдүү мүнөзгө ээ деп эсептейт Г.К. Кудайбердиева: башкаруунун максатын аныктоо; башкарылуу системанын баштапкы абалын аныктоо; билим берүү системасынын негизги өтүлүштөрүнүн абалын шарттаган таасир этүүнүн программасын иштеп чыгуу; кайтарым байланышты жүргүзүү; билим берүүгө оңдоп-түздөөчү таасир этүүнү жүргүзүү. М.М. Поташиктин ырастоосу боюнча билим берүүнүн сапатын башкаруу – билим берүүнү өнүктүрүүнүн маанилүү звеносу, б.а. башкаруу объектисине таасир кылууга зарыл болгон жана максатка жетүүнүн жолун камсыз кылуучу аракеттердин жыйындысы катары каралат.

Кыргызстандын жогорку кесиптик билим берүүсүндө ишке ашырылып жаткан сапатты башкаруу системаларына (TQM, ISO, EFQM, FQM) талдоо

жүргүзүлдү. Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик билим берүүсүн эл аралык билим берүү мейкиндигине интеграциялоонун негизги багыты болуп Болон процессине кошулуу аныкталган. Ушуга байланыштуу Европанын жогорку билим берүүсүндө коюлган сапат талаптарына ылайык келүү маселеси маанилүү деп эсептелген. Азыркы учурда Европанын жогорку окуу жайларында сапат системасынын бир нече моделдери ишке ашырылууда. Көпчүлүк документтерде ЖОЖдун сапатты башкаруу системасы деп сапатка карата уюмду жетектөө жана башкаруу үчүн менеджмент системасы, б.а. ЖОЖдун уюштуруу структурасынын жыйындысы, документация (ички жоболор, документтелген жол-жоболордун тартиби, методикалык көрсөтмөлөр, иш нускамалары), жалпы сапатты башкарууну ишке ашыруу үчүн зарыл болгон процесстер жана ресурстар түшүнүлөт.

Изилдөөдө «окутуунун натыйжасы» түшүнүктөрүн негиздөөгө арналган окумуштуулардын ой пикирлери талдоого алынды. «Окутуунун натыйжасы» азыркы күндө маанилүү түшүнүккө айланды. Окутуунун натыйжасы окутуунун максаты, же билим берүүнүн максаты, өздөштүрүү деңгээлдери, окуучунун жетишкендиктерин баалоо түшүнүктөрү менен тыгыз байланышкан.

1. Максаттын натыйжа менен тыгыз байланышы бар, натыйжаны сүрөттөбөстөн, аны чечмелөө мүмкүн эмес. Максат так болушу керек, ошол эле учурда деңгээлдүү жана диагноздолууга мүмкүн болуусу зарыл. Окутуу максаттарын иерархиялык түзүлүш катары конкреттештирүү аракетинде америкалык психолог Б. Блум билүү; түшүнүү; колдонуу; талдоо; балоо; түзүү таксономиясын сунуштаган.

2. Советтик педагогиканын өкүлдөрү окутуунун максаты менен окутуунун мазмуну шарттуу түрдө байланышта экендигин эске алып, окутуунун максатын аныктоодо окуу материалынын белгилүү бир мазмунун өздөштүрүү менен байланыштырышкан. Окутуунун мазмуну билим алуучу өздөштүрө турган билимдер, билгичтиктер жана көндүмдөр, интеллектуалдык жана чыгармачылык жөндөмдүүлүктөр, инсандык касиеттер, эмоциялык-баалуулуктар. Ушулар аркылуу окутуунун натыйжасы аныкталат жана булар өздөштүрүү деңгээли аркылуу ачыкталат.

3. Окутуу максаты – окутуунун натыйжасы кандай болушу керек деген суроого жооп берет. Студенттердин билимине жана көндүмдөрүнө коюлуучу талаптар окуунун пландаштырылган натыйжаларын, студенттер кантип үйрөнүшү керек, ишмердүүлүктүн кандай түрлөрүндө белгилүү бир билим жана көндүмдөр көрүнүшү керек, окуучулар кандай сапаттарга ээ болушу керек – деген суроолорго жооп берилүүгө тийиш.

4. Мониторинг жана баалоо методдору баяндалганда окутуунун натыйжалары да айтылат. Методикалык адабияттарда «окуучунун окуу жетишкендиктерин баалоо», «окутуунун натыйжасын баалоо» деп айтылып, мында дагы ишке

ашырылган окутуунун натыйжасы тууралуу сөз кылынып атканын байкайбыз. Ар кандай методдордо окутуунун натыйжаларынын ар кандай түрлөрү жөнүндө сөз болот.

Мындан тышкары, азыркы педагогикада «билим берүү натыйжасы», «милдеттүү окутуунун натыйжасы», «билим берүү продуктусу» деген түшүнүктөр колдонулат. Ошентип, бүгүнкү күндө бизде бул түшүнүктү чечмелөө боюнча бирдиктүү көз караш жок. Ошол себептен, чет элдик адабияттарда, «окутуунун натыйжасы – окутуу процесси бүткөн соң студент эмнени билүүгө, түшүнүүгө же жасоого жөндөмдүү болорун билдирүүчү компетенциялардын топтомдору» деген жалпыланган аныктама кабыл алынган (С. Адам, Д. Кеннеди).

Изилдөөбүздүн экинчи бапы “**Окутуунун натыйжасын жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруу каражаты катары изилдөөнүн методологиясы, материалдары жана методдору**” деп аталып, мында окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын башкарууну иликтөөнүн илимий методдору, педагогикалык шарттары, билим берүүнүн сапатын башкаруунун модели жана аны ишке ашыруунун жолдору каралды. Бул бөлүм изилдөөбүздүн *экинчи милдети* чечүүгө арналды. Биздин **изилдөөбүздүн объектиси** катары жогорку кесиптик окуу жайларында билим берүүнүн сапатын башкаруу процесси эсептелди. Ал эми **изилдөөбүздүн предмети** окутуунун натыйжасы аркылуу жогорку окуу жайда билим берүүнүн сапатын башкаруу системасын өркүндөтүү процесси болуп эсептелет.

Изилдөөнүн *экинчи милдетин* чечүүдө – жогорку окуу жайларында окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын башкаруу системасын жакшыртууга багытталган уюштуруучулук-педагогикалык шарттарды аныктоо жана аларды теориялык жактан негиздөө маселеси каралды.

Биздин изилдөөбүздө окутуунун натыйжасы – студент тарабынан өздөштүрүлгөн билимдер, билгичтиктер жана көндүмдөр, алардын негизинде калыптанган интеллектуалдык жана чыгармачылык жөндөмдүүлүктөр, социалдык маанилүү касиеттер (сапаттар, когнитивдик өз алдынчалык), курчап турган реалдуулук менен эмоционалдык-баалуулук мамилелери катары кабыл алынат (С.К. Калдыбаев, А.М. Мамытов).

Окутуунун натыйжасынын маанилүү касиети – бул анын окутуу процессинин бардык структуралык компоненттери менен, ошол эле учурда нормативдик документтер менен дагы байланышта экендиги. Окутуунун натыйжасы билим берүү программасынын жана билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын курамындагы жалпы илимий жана инструменталдык, социалдык инсандык жана кесиптик компетенцияларына тиешеси бар түшүнүк болуп эсептелет. Билим берүүнүн мамлекеттик стандартына ылайык окуу пландары жана негизги билим берүү программалары иштелип чыгат. Бул программаларда адистикке жараша компетенттүүлүктөрдүн мааниси чечмеленет. Анын негизинде

ар бир окуу дисциплиналарынын окуу программалары түзүлөт жана мында дисциплиналар боюнча окуу натыйжалары иштелип чыгат.

Окутуунун натыйжасы аркылуу жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруунун педагогикалык шарттарын аныктоодо «Педагогикалык шарт» түшүнүгүнө берген аныктамалары чечмелөө, төмөнкүдөй шарттардын негиздүү деп кабыл алууга мүмкүндүк берди:

А) Сапаттуу окуу материалы. Окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын башкарууда окуу материалынын мазмунуна коюлуучу талаптард: 1) өздөштүрүлүүчү билимдердин, билгичтик жана көндүмдөрдүн жумушчу программаларда жана окуу материалдарында так ачылып көрсөтүлүшү; 2) окуу материалынын программдык талаптарга жана сабактын максаттарына туура келиши. 3) мазмундун илимийлүүлүгү, б.а. фактылардын илимге туура келиши; 4) окуу материалынын жеткиликтүүлүгү; 5) теория менен практиканын бирдиктүүлүгү.

Б) Билим берүүнү санариптештирүү. Бул – Кыргызстанда кабыл алынган концепциялардын ишке ашырылышын шарттайт жана сапатты башкарууда ишенимдүү натыйжаларды алууга шарт түзөт, алынган натыйжалар билим сапатын жогорулатууга, башкарууга өбөлгө түзөт.

В) Билим берүүнүн мазмунун модернизациялоо. Мында улуттук билим берүү системасын жаңы деңгээлге көтөрүү, анын мыкты салттарын сактоо менен бирге учурдагы турмуштун талаптарына ылайык жаңылоо. Бул процесс билим берүү системасынын бардык баскычтарын жана окуу ишинин бардык чөйрөлөрүн камтыган комплекстүү өзгөрүүлөрдү киргизүүнү көздөйт.

Г) Билим берүүнү башкаруу системасын автоматташтыруу. Бул – ЖОЖдогу ар кандай процесстерди башкаруу үчүн жогорку окуу жайдын бирдиктүү маалыматтык мейкиндигинин иштөө маселелерин чечет; маалыматтарды жыйноонун, талдоонун оперативдүүлүгүн камсыз кылат; окуу процессин пландаштырууну жана уюштурууну автоматташтырат; электрондук документ айлануу системаларын ишке ашырат.

Д) Үзгүлтүксүз квалификацияны жогорулатуу. Жогорку кесиптик билим берүү системасында окутуучулар окутуунун натыйжасын түзүү, өз курсунда окутуунун натыйжасын так түзө алуу; натыйжаны баалоо; маалыматтык технологияларды колдоно алуу; мониторинг жүргүзүү; көзөмөлдөө тууралуу өз квалификацияларын жогорулатып туруусу зарыл.

Е) Окутуунун натыйжасына мониторинг жүргүзүү. Педагогикалык мониторинг уюштуруу, маалыматтарды чогултуу, сактоо, кайра иштетүү жана педагогикалык системанын ишмердүүлүгү боюнча маалыматтарды жайылтуу, ошондой эле анын абалына үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүү жана өнүгүшүн алдын ала аныктоо процессин камсыз кылат.

Окутуунун натыйжасы аркылуу жогорку окуу жайынын билим берүү сапатын башкаруу системасын жакшыртуунун моделин түзүү жана аны ишке ашыруунун жолдорун изилдөө маселеси каралды.

Сүрөт 2.3. Окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын башкаруунун модели

«Модель» сөзү латын тилинен которулганда, ал өлчөм, образ, жол деген маанини берет. Модель – бул аналог, үлгү, ал кандайдыр бир маселени чечүү үчүн оригиналдын ордуна колдонулат. Моделдөө – бул моделдерди түзүү процесси, алардагы тиешелүү кубулуштарды изилдөө. Модель изилденип жаткан объекттин мурда белгисиз болгон берилиштерин, мүнөздөмөлөрүн, аспектилерин алуу үчүн, анын келечектеги жаңы касиеттерин болжоп айтып берүү үчүн, алынган берилиштерди системалаштыруу үчүн түзүлөт.

Окутунун натыйжасы, билим берүүнүн сапатын башкаруу, моделдөө боюнча тиешелүү адабияттарды иликтөө жана тажрыйбаларды жалпылоо бизге, окутуунун натыйжасынын негизинде жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруунун моделин түзүүгө мүмкүндүк берди (2.3-сүр.).

Моделдин блокторуна мүнөздөмө берели.

1. ***Натыйжага жетүү процесси.*** Бул блок окутуунун күтүлүүчү натыйжасын пландаштыруудан баштап, анын ишке ашырылышына чейинки этаптарды камтыйт.

1.1. *Окутуу курсунун мазмунуна анализ.* Окутуунун натыйжасын түзүүдө адегенде окутуу курсунун мазмунуна анализ жүргүзүү зарыл. Окутуунун мазмуну жаратылыш, коом, адамдын ой жүгүртүүсү, керектүү практикалык көндүмдөр менен жөндөмдөр жөнүндөгү илимий билимдердин системасын камтыйт. Анализдин негизинде окуу материалы камтыган негизги түшүнүктөр аныкталып чыгат; ар бир түшүнүктүн ортосундагы байланыштар, алардын бири биринен болгон көз карандылыгы аныкталат.

1.2. *Окутуунун натыйжасын билимди өздөштүрүүнүн деңгээлдери аркылуу жазып чыгуу.* Окутуунун натыйжасынын компоненттери билим өздөштүрүү деңгээлдери боюнча жазылып чыгуусу зарыл. Окутуунун натыйжасынын Б.Блумдун таксономиясы боюнча жазуу зарылдыгы тууралуу чет элдик тажрыйбалар эске алынышы зарыл. Мындан тышкары, советтик педагогиканын өкүлдөрүнүн сунуштары дагы окутуунун натыйжасын түзүүгө карата мисал боло алат (В.П. Беспалько, И.Я.Лернер, В.В.Краевский, М.Н. Скаткин ж.б.).

1.3. *Баалоо инструменттерин түзүү.* Бул – окутуунун натыйжаларын баалоонун жол-жоболорун нормалдаштыруучу материалдардын комплекси, булар аркылуу жумушчу программадагы пландаштырылган окутуунун натыйжаларына студенттердин окуудагы жетишкендиктери канчалык деңгээлде шайкеш келери текшерилет. Ал үчүн тапшырманын түрү тандалып алынат; аны аткаруунун жыйынтыгын баалоо критерийлери аныкталат; критерийлерди өздөштүрүүнүн деңгээлдерин бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берүүчү баалоонун параметрлери иштелип чыгат.

1.4. *Окутуу процессин уюштуруу.* Окутуунун натыйжасы аркылуу окутуучу окутуу процессин туура башкарууга жетишүүсү зарыл. Андан тышкары

студенттин окуу ишмердүүлүгү, билгичтиктери жана көндүмдөрү, таанып билүү жөндөмдөрү, окуу материалына болгон кызыгуусу, өз алдынча билим алууга болгон даярдыгы калыптанууга тийиш. Алынган натыйжалар аркылуу окутуу процессин башкаруу камсыз кылынган учурда, уюштурууга карата чаралар көрүлгөн учурда жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруунун эффективдүүлүгү артат.

1.5. *Ишке ашырылган окутуунун жыйынтыгы.* Окутуунун натыйжасына жетүүнүн жыйынтыгы модулдук контролдоо, экзамендик сессия жана жыйынтыктоочу аттестация аркылуу чыгарылат. Булар аркылуу окутуу курсундагы белгиленген түшүнүктөрдүн өздөштүрүлүшү, аларды колдонуп студенттин практикалык же чыгармачыл иш аракеттерди аткара алуусу, акыл ой аракеттеринин абалы (анализ, синтез, баалоо) аныкталат. Ар бир сессиянын жана жыйынтыктоочу аттестациянын жыйынтыгы чыгарылып, анализдөөгө карата материалдар топтолот.

2. *Сапат кеңешинин, СМСтин ишмердүүлүктөрү.* Келтирилген моделдин ушул блогу эң маанилүү болуп эсептелет. Ушул блок аркылуу билим берүүнүн сапатын башкаруунун багыттары аныкталат. Сессиянын жыйынтыктары кафедрада, факультеттин жана университеттин окумуштуулар кеңешинде талкууланат, тиешелүү сунуштар берилип, чечимдер чыгарылат. Ошону менен бирге, окутуунун натыйжалары жогорку окуу жайынын коллегиялык органынан болгон, жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын камсыз кылууга багытталган Сапат кеңеши, сапат менеджменти системасы (СМС) аркылуу талкууланып турат. Сапат кеңеши окуу жайындагы сапат системасынын абалына экспертиза жүргүзөт, тиешелүү документтерди иштеп чыгат жана ишке ашырууну көзөмөлдөйт, баалайт жана анализ жүргүзөт. Белгиленген кемчиликтерди жоюу үчүн тиешелүү чечимдер чыгарылат. СМС белгиленген максаттарга жетүү үчүн негиз катары каралат, окутуу процессин уюштуруунун жаңы баскычына өтүү, адистерди даярдоо жана башкаруунун процесси жана натыйжасы боюнча көзөмөлдү жүзөгө ашыруу маселелерин карайт.

3. *Билим берүүнүн сапатын арттырууга карата башкаруу чечимдери.* Сапат кеңешинде жана СМСте талкууланган жана жакшыртууга багытталган чечимдер ар тараптуу ишмердүүлүктү аткарууну көздөйт. Моделде көрсөтүлгөндөй, башкаруу чечимдери билим берүүнүн сапатынын маанилүү компоненттери боюнча иштелип чыгып, сунушталат.

А) *Окутуу процессинин сапатын* арттырууга карата сунуштар жана чечимдер кабыл алынат: билим берүү программаларындагы билим берүүнүн мазмунунун сапаты боюнча; окутуу процессин башкарууну жакшыртуу боюнча; окуу-методикалык жана материалдык-техникалык камсыздоолордун сапаты боюнча; заманбап окутуу технологияларын пайдалануу боюнча.

Б) *Билим берүү натыйжасынын сапатын*: студенттин билиминин; студенттин окуу-таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн; студенттин инсандык өнүгүүсүнүн сапаты; бүтүрүүчүнүн даярдыгынын деңгээли; бүтүрүүчүнүн компетенттүүлүгү; бүтүрүүчүлөрүн конкуренттүүлүгү жана ишке орношуусу; бүтүрүүчүлөрдүн кесиптик жетишүүлөрү жана карьералык өсүш динамикасы боюнча сунуштар берилет.

В) *Уюштуруучулук-педагогикалык шарттардын сапатын жакшыртуу боюнча* материалдык-техникалык базанын деңгээли; окутуучулардын ишмердүүлүк сапаты; башкаруу органдарынын активдүүлүгү; окуу-методикалык камсыздоолордун деңгээли; ички жана тышкы баалоонун сапаты каралууга тийиш.

Г) *Окутуучулардын кесиптик сапаты*. Мында: окутуучунун нравалык жана дүйнө таанымдык багытталгандыгын; кесиптик билимин; жөндөмдүн; технологиялык ыкмалары жакшыртуу маселелери каралат. Сапат кеңешинин жыйынында окутуучунун ишинин сапатын жогорулатууга багытталган педагогикалык таасирин жана студенттер менен өз ара аракеттенүүсүн жакшыртууга багытталган чечимдер жана сунуштар берилет.

Окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын башкаруунун модели жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын гарантиялоого кызмат кылат. Демек, бул модель окутуунун натыйжасын билим берүүнүн сапатын башкаруунун каражаты катары кызмат кылат.

«Педагогикалык экспериментти уюштуруу жана аны жыйынтыктоо» деп аталган үчүнчү бөлүмдө педагогикалык экспериментти пландоонун, уюштуруунун жана жыйынтыктарын чыгаруунун маселелери каралып, изилдөөнүн үчүнчү милдетин чечилди. Экспериментти уюштуруунун максаты болуп окутуунун натыйжасын жакшыртуу аркылуу жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын арттыруунун эффективдүүлүгүн аныктоо эсептелди. Педагогикалык экспериментти ийгиликтүү уюштуруу үчүн план иштелип чыкты. Коюлган милдеттерге ылайык, 2018-2022-жылдарда абалды аныктоочу, изденүүчү жана контролдук педагогикалык эксперименттер жүргүзүлдү.

Абалды аныктоочу эксперимент. Изилдөөдө жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруунун учурдагы абалына иликтөө жүргүзүлдү. Биринчи багытта билим берүүнүн сапатын жогорулатууга багытталган нормативдик документтерге жана кыргыз окумуштууларынын изилдөөлөрүнө анализ жүргүзүлдү. Изилдөөлөр жана документтер жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын камсыз кылуу азыркы учурдун талабы экенин далилдейт. Экинчи багытта Кыргызстан өзүнүн эл аралык стандарттарга жооп бере турган жана эл аралык интеграцияга өбөлгө боло турган көз карандысыз аккредитация системасынын моделин түзүүгө аракет кылууда. Үчүнчү багытта Кыргызстандын жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын камсыз кылуу, билим берүүнүн сапатын

башкаруу боюнча ишмердүүлүктөрү иликтөөгө алынды. Айрым жетектөөчү жогорку окуу жайларында ишке ашырылып жаткан сапат менеджментинин системасынын, сапат боюнча кеңештердин сапатты башкаруу процесси жана натыйжасы боюнча тажрыйбаларына анализ жүргүзүлдү. Төртүнчү багытта Кыргызстандын билим берүүнү башкаруунун маалыматтык системасынын иштери, максаттары, милдеттери жана аткаруучу функциялары талдоого алынды. Маалыматтык система Кыргызстанда билим берүү боюнча бирдиктүү маалыматтарды топтоо менен катар, билим берүүнүн жеткиликтүүлүгүн жана сапатын жогорулатуу үчүн тиешелүү иштерди алып барат.

Абалды аныктоочу эксперимент 2018-жылы өткөрүлдү. Мында Кыргызстандын айрым жогорку окуу жайларында (И. Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университети, М.Адышов атындагы Ош технологиялык университети жана С.Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университети) билим берүүнүн сапатын башкаруу боюнча аткарылып жаткан иш-аракеттер, аны менен бирге Кыргызстандагы көз карандысыз аккредитациялык агенттиктердин ичинен Билим берүү сферасында сапатты гарантиялоо Агенттиги «Ednet» жана Билим берүү программаларын жана мекемелерди аккредитациялоо Агенттиги “ААОПО” мекемелеринин сапатты камсыз кылуу ишмердүүлүктөрү анализденди. Изилдөөгө жалпысынан аталган окуу жайларына 26 структуралык бөлүктөрүнүн жетекчилери (проректор, декан, кафедра башчылары, сапатты башкаруу системасынын башчылары ж.б.), 44 профессордук-окутуучулук курам, 128 студент катышты.

Аталган жогорку окуу жайларында компетенциялар номиналдуу түрдө гана жумушчу программаларда орун алып калганын байкоого болот. Окутуу процессинде окутуучу бул компетенциялардын калыптануусуна көңүл бурбайт. Аталган компетенциялардын калыптанышы белгисиз бойдон калат. Окутуунун максатын окутуучунун көз карашынан коюлат. Жумушчу программада билим алуучулар бул же тигил компетенцияларга ээ болушат деп айтылбастан, студент “билет”, “жасай алат”, “ээ болот” деген талаптарга жоопторду формулировкалашат. Студенттердин даярдыктарына коюлуучу талаптардын аткарылышын баалоочу, деңгээлдүү тапшырмалар жокко эсе.

Биз иликтөө жүргүзгөн жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын жогорулатууга, билим берүүнүн сапатын башкарууга карата структуралык бөлүктөр түзүлүп, алардын ишмердүүлүгү боюнча отчеттор Окумуштуулар Кеңешинде талкууланып турат. Бирок, ошол эле учурда биздин изилдөөбүздүн максатына ылайык, окутуунун натыйжасы аркылуу билим сапатын жогорулатууга арналган басылмалар, илимий эмгектер дээрлик жокко эсе болгону аныкталды.

Аккредитация Кыргызстандагы билим берүүнүн сапатына оң таасирин тийгизери, системалуу иштер аркылуу жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын жогорулатууга салым кошуп жатканы аныкталды. Ошол эле учурда,

мамлекеттик аттестациядан көз карандысыз аккредитациялоо системасына өтүү сыяктуу Билим берүү жана илим министрлигинин укуктук-ченемдик документтеринде жана стратегияларында Болон процессине ылайык реформалоо иш-чараларын пландаштырып жатканына карабастан, дагы да татыктуу болууну камсыздоо, ишеним деңгээлин жогорулатуу, жогорку билим берүү системасын өркүндөтүү жана интернационалдаштырууга багытталган системаны түзүү зарыл. Талдоолордун натыйжалары боюнча көпчүлүк ЖОЖдор дагы эле документтерди иштеп чыгуудан аларды иш жүзүндө ишке ашыруу процессине өтө алышпайт, аларда натыйжалуулуктун так индикаторлоруна негизделген башкаруу ыкмалары, натыйжалуулуктун ар кандай өлчөө матрицаларын колдонуу (мисалы, сурамжылоолор) тууралуу такталган түшүнүк жок. Каржылык жана адам ресурстары боюнча көз караштарга караганда, аккредитациялоону уюштурууга коюлган талаптар ЖОЖдор үчүн стресс жана кошумча жүк болуп калууда.

Кыргызстандагы аккредитациялык агенттиктердин жогорку окуу жайларынын институционалдык жана программалык аккредитация жүргүзүү ишмердүүлүктөрүнө анализ жүргүзүүдө төмөнкүдөй жыйынтык чыгарууга мүмкүн болду:

- Аккредитациялык агенттиктердин ишмердүүлүктөрү жогорку окуу жайларындагы билим берүү сапатын жогорудагы келтирилген 5 стандарттын негизинде баалоого арналган.

- Агенттиктердин ишмердүүлүктөрүндө окутуунун натыйжасынын ролуна негиздүү маани берилбейт. Окутуунун натыйжасы жумуш берүүчүнүн талабына ылайык келүүсү жана мамлекеттик билим берүүнүн талаптарына ылайык келүүсү гана маанилүү деп эсептелинет.

- Окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын жогорулатуу маселеси аккредитациялык агенттиктин милдетине кирбейт.

Изилдөөбүздө иштелип чыккан моделди апробациялоо жана кеңири жайылтуу максатында 2019-2022-жылдар аралыгында изденүүчү жана контролдук эксперименттер өткөрүлдү.

Изденүүчү экспериментте төмөнкүдөй милдеттер аткарылды:

1. Аталган жогорку окуу жайларында окутуунун натыйжаларын иштеп чыгуу жана баалоо инструменттерди иштеп чыгуу боюнча семинар-тренинг уюштурулду. Мында окутуунун натыйжасы түшүнүгү, анын компетенциялар менен, билим берүү программасы менен шайкештиги, аны түзүүнүн өзгөчөлүгү, ага ориентир жасоо менен окутуу процессин уюштуруу, баалоонун технологиялары маселеси каралды.

2. Профессордук-окутуучулук курамдын окутуунун натыйжасын иштеп чыгуусу боюнча практикалык иштер уюштурулду, ага ылайык баалоочу инструменттерди түзүүнүн алгоритми сунушталды;

3. Профессордук-окутуучулук курамдын өз предметтери боюнча окутуунун натыйжасын иштеп чыгуусуна жана ага ылайык баалоочу инструменттерди түзүүсүнө байкоо жүргүзүлүп, бул иштерди максаттуу иштеп чыгуусуна көзөмөлдүк кылынып турду;

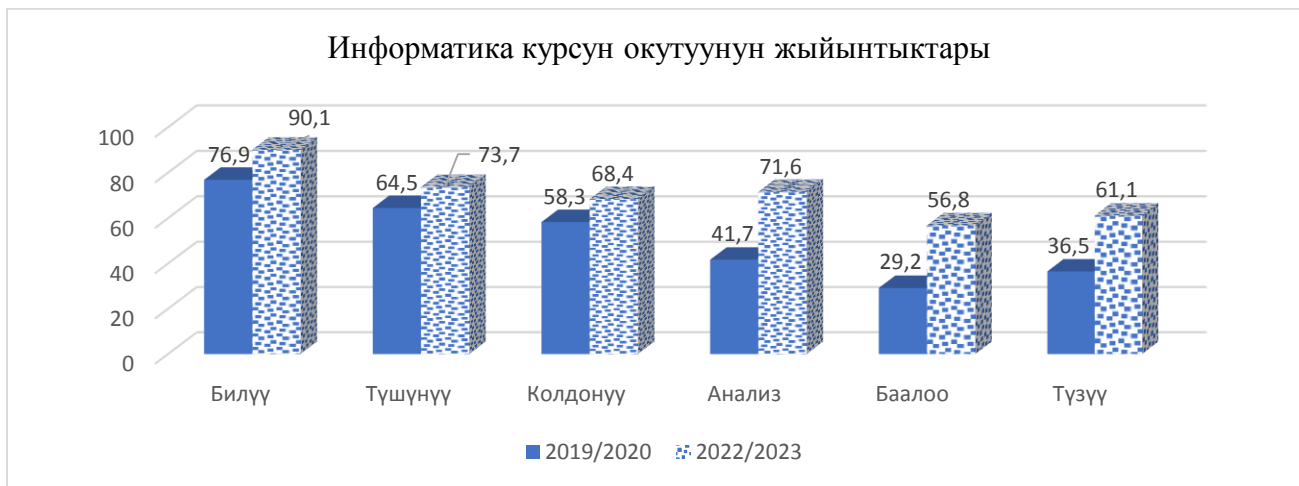
4. 2019-2020, 2020-2021, 2021-2022, 2022-2023 окуу жылдарында Информатика жана Теориялык механика курстарын окутуунун алкагында окутуучулардын окутуунун натыйжасына жетүү жана баалоо ишмердүүлүктөрүнө мониторинг жүргүзүлдү. Информатика курсун окутууда 358 студент, Теориялык механика курсун окутууда 342 студент катышты.

5. Алынган жыйынтыктар боюнча сапатты башкаруунун механизмдери профессордук окутуучу курамга, структура жетекчилерине (декандар, кафедра башчылары), сапатты камсыз кылуу бөлүмдөрүнө сунушталып турду;

6. Семестр жана окуу жылы боюнча билим берүүнүн сапатынын жогорулашын иликтөө, эксперименттин жыйынтыгын чыгаруу.

Издөнүүчү эксперименттин жыйынтыгы менен студенттердин окуу жетишкендиктеринде өсүштөр байкалды, структуралык бөлүмдөр (деканат, кафедра, лабораториялар ж.б.) жаңы маалыматтык технологиялар менен жабдылышты, окутуучулар өз курстарын өтүүгө карата жаңы, заманбап методикалык колдонмолор, билим берүү ресурстары менен камсыз болушту. Окутуу процессинде окутуунун натыйжасын негизги көңүл борборунда кармап алуу менен студенттердин окуу жетишкендиктеринде, билим берүүнүн сапатында олуттуу жогорулоо болду. Изденүүчү эксперимент бизге изилдөө иштерибизди туура багытта экендигин аныктоого жардам берди.

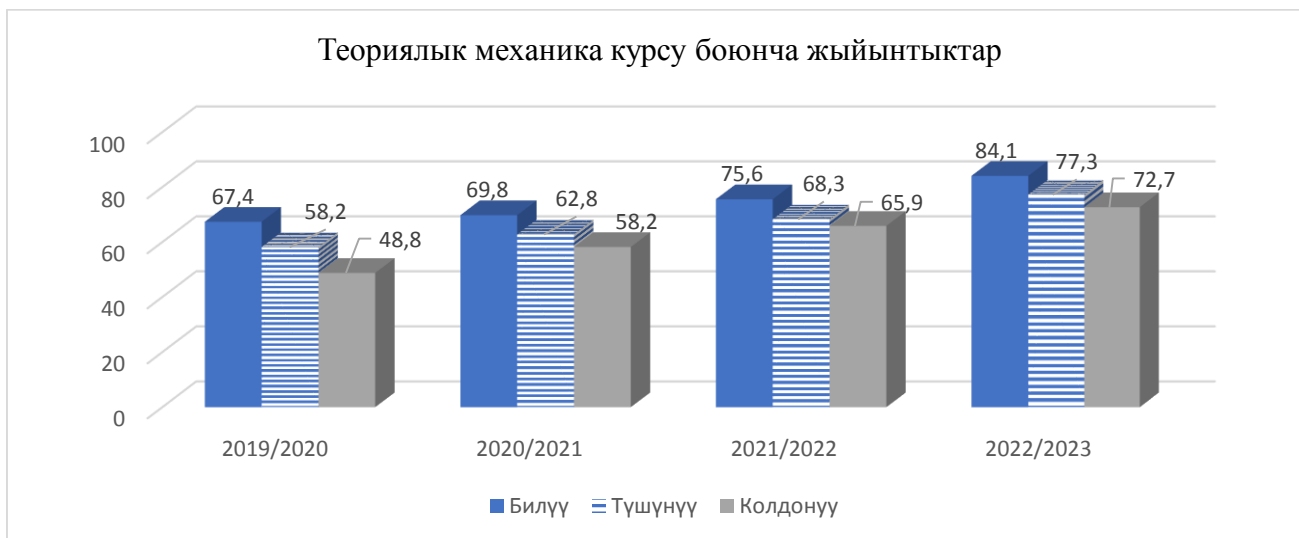
Контролдук эксперимент изденүүчү эксперименттин ар бир окуу жылы боюнча жыйынтыгын чыгарууда өткөрүлүп турду. Бул эксперименттин максаты болуп изденүүчү эксперименттин ар бир окуу жылы боюнча студенттердин окуу жетишкендиктерин салыштыруу аркылуу окутуунун натыйжасынын билим берүүнүн сапатын башкарууга, анын негизинде билим берүүнүн сапатынын жакшырышына тийгизген оң таасирин аныктоо эсептелди. Информатика курсун окутуунун натыйжасын салыштырууда улам кийинки окуу жылы биринчи окуу жылы менен салыштырылды. Төмөндө 2019\20 жана 2022/23 окуу жылдарынын салыштыруулары берилди.

Диаграмма 3.4. 2019/2020 жана 2022/2023 окуу жылдары боюнча Информатика курсун окутуунун жыйынтыктары

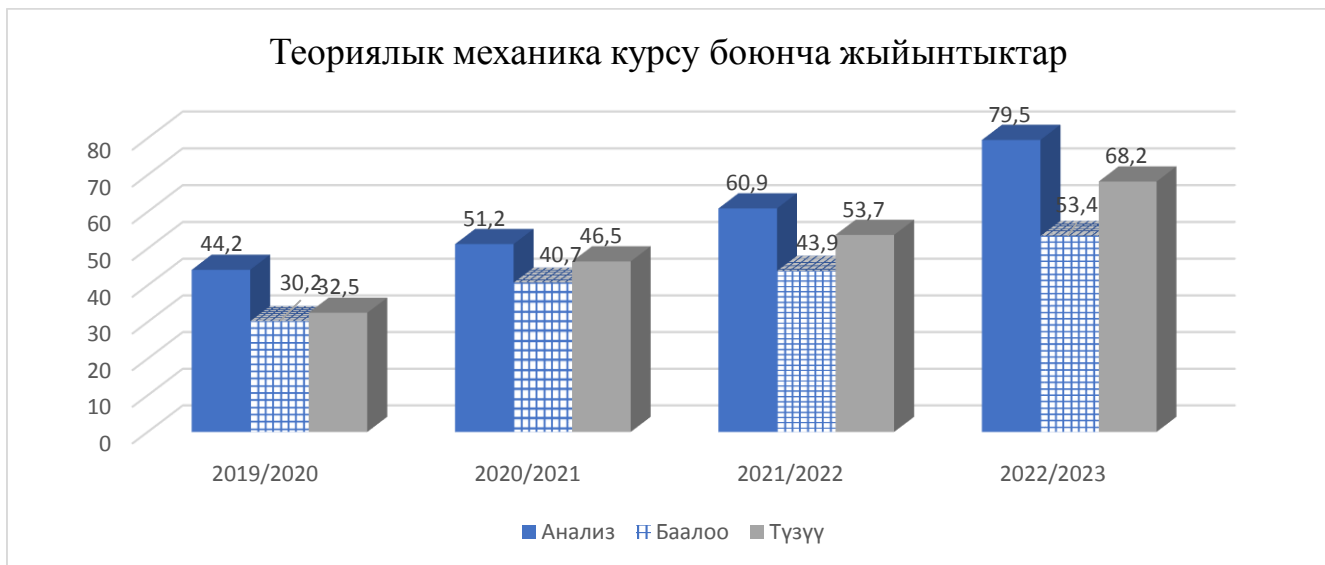
Студенттердин билүү жана түшүнүү деңгээлдери, алар менен кошо колдонуу, анализ, синтез жана баалоо деңгээлдери жогорулаганы көрүнүп турат. Студенттер информатика боюнча өздөштүргөн окуу материалдарын чечмелеп айтып берүүгө, турмушта колдонууга, түшүнүктөргө анализ берүүгө жана аларды синтездөөгө, баа берүүгө үйрөнүштү. Бул студенттердин универсалдык, инструменталдык жана социалдык-инсандык компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга негиз түзүп берип атканы байкалат.

Теориялык механика курсун окутуунун натыйжасы Б. Блумдун таксономиясы боюнча салыштырылды.

Диаграмма 3.5. Төрт окуу жылдары боюнча Теориялык механика курсун окутуунун жыйынтыктары (билүү, түшүнүү, колдонуу)

Теориялык механика курсу боюнча жыйынтыктар

Диаграмма 3.6. Төрт окуу жылдары боюнча Теориялык механика курсун окутуунун жыйынтыктары (анализ, баалоо, түзүү).

Диаграммаларда көрүнүп тургандай, окутуунун натыйжасынын калыптанышында ар бир окуу жылында өсүш болуп турган. Окутуунун натыйжасынын түшүнүү деңгээлине, 2019-2020 окуу жылында 58,2% студенттер жетишкен болсо, 2022-2023 окуу жылында экспериментке катышкан студенттердин 77,3% түшүнүү деңгээлине жетишкен. Окутуучулардын 2022-2023 окуу жылында экспериментке катышкан студенттердин анализдөө жана түзүү деңгээлдери 79,5% жана 68,2%.

Иштелип чыккан моделдин эффективдүүлүгүн эксперимент аркылуу аныктоо үчүн Э.Мамбетакунов жана А.В. Усова сунушташкан толуктук коэффициенти колдонулду:

$$K = \frac{1}{nN} (n_1N_1 + n_2N_2 + n_3N_3 + n_4N_4 + n_5N_5 + n_6N_6),$$

мында K – студенттердин окуу жетишкендиктеринин толуктук коэффициенти, n – деңгээлдердин саны (биздин учур үчүн деңгээлдердин саны $n=6$), N – жалпы студенттердин саны, n_1N_1 – билүү деңгээлине жеткен студенттердин саны, n_2N_2 – түшүнүү деңгээлине жеткен студенттердин саны, n_3N_3 – колдонуу деңгээлине жеткен студенттердин саны, n_4N_4 – анализдөө деңгээлине жеткен студенттердин саны, n_5N_5 – синтездөө деңгээлине жеткен студенттердин саны, n_6N_6 – баалоо деңгээлине жеткен студенттердин саны.

Информатика курсун окуп үйрөнүүдө эксперимент башталган учурда алынган көрсөткүчтөр катары (K_0) 2019-2020 окуу жылында алынган маалыматтарды, ал эми эксперимент аяктаган учурдагы көрсөткүчтөр катары (K_1) 2022-2023 окуу жылындагы алынган маалыматтарды алдык. Мында $K_0 = 1,5$, ал эми $K_1 = 2,3$ болду, Эффективдүүлүк коэффициентин эсептөө үчүн биз экөөнүн катышын эсептейбиз: $K_{эф} = \frac{K_0}{K_1} = \frac{2,3}{1,5} \approx 1,53$. Катыш бирден чоң болгондуктан, биздин изилдөөбүз эффективдүү натыйжа берди деп эсептөөгө болот. Теориялык

механика курсун окутуунун натыйжасында алынган маалыматтар аркылуу эффективдүүлүк коэффициентин эсептөөдө төмөнкүдөй натыйжага ээ болдук: $K_0 = 1,5$, $K_1 = 2,3$. Эффективдүүлүк коэффициенти: $K_{Эф} = \frac{K_0}{K_1} = \frac{2,4}{1,4} \approx 1,7$. Демек, бул учурда дагы эффективдүү натыйжа алынды деп айтууга болот. Демек, окутуунун натыйжасы аркылуу жогорку окуу жайында билим берүүнүн сапатын жогорулатууга арналган биздин изилдөөбүз эффективдүү деп айтууга болот.

Эксперименттин жыйынтыгы менен, жогорку окуу жайларында окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын башкарууну жогорулатуу үчүн төмөнкүдөй сунуштар берилди.

1. Окуу курстарынын мазмунуна структуралык логикалык анализ жүргүзүп, анын негизинде окуу курсу аяктагандан кийин студенттер аткара турган негизги түшүнүктөрдү – окутуунун натыйжасын аныктап алуу зарыл. Окутуунун натыйжасы чектелүү, жалпыланган түрдө болуусу зарыл.

2. Бул түшүнүктөрдү Б. Блумдун таксономиясы аркылуу студенттер эмне иштерди аткара ала тургандыгы жазылып чыгуусу тийиш. Булар аркылуу окуу курсу аяктагандан кийин студент кандай деңгээлге жете алганын аныктоого болот.

3. Окутуу курсу аяктагандан кийин алынган натыйжаларды негиз кылып алуу менен окутуучуларга, кафедраларга жана факультеттерге окутуу процессин жакшыртуу үчүн, тиешелүү шарттарды түзүү үчүн сунуштарды берүү зарыл.

4. Билим берүүнүн сапатын башкарууга карата сунуштарды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу зарыл: окуу курстарынын мазмунун кайра карап чыгуу, окутуунун заманбап методдорун, баалоо системаларын колдонууга окутуучуларга семинар-тренингдерди уюштуруу ж.б.

5. Билим берүүнүн шарттарынын сапатына таасир этүүдө: заманбап материалдык-техникалык база менен камсыздоо, окуу-методикалык камсыздоолорду жакшыртуу, сырткы жана ички баалоонун системаларын жолго коюу маселелери каралууга тийиш.

6. Билим берүүнүн натыйжаларынын сапатын арттырууга карата: студенттин билим сапатын камсыз кылуу, студенттин окуу-таанып билүү ишмердүүлүгүн өнүктүрүү, бүтүрүүчүнүн даярдык деңгээлин жогорулатуу, студенттин инсандык сапатын калыптандыруу.

7. Мугалимдин кесиптик чеберчилигин арттырууга карата: аларга заманбап окутуу технологияларын колдонуу чеберчилигин арттыруу, мотивациясын жогорулатуу, материалдык жана моралдык сыйлоолорду уюштуруу, изилдөөлөрдүн натыйжаларын окутуу процессине колдонуу жөндөмдүүлүгү, студенттердин таанып билүү активдүүлүгүн жогорулатууга карата даяр болуусу боюнча маселелер каралууга тийиш.

КОРУТУНДУ

Жогорку кесиптик билим берүүнү башкаруунун сапатын окутуунун натыйжасынын негизинде жогорулатууга арналган биздин диссертациялык изилдөөбүздүн жүрүшүндө жана жыйынтыгында төмөнкүдөй илимий натыйжалар алынды.

1. Жогорку кесиптик билим берүүдө сапатты башкаруунун теориялык маселелери талдоого алынып, окумуштуулардын эмгектерине анализ жүргүзүлдү.

2. Кыргызстандын жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын камсыз кылуунун жана аны башкаруу системасын өркүндөтүүнүн учурдагы абалына иликтөө жүргүзүлдү:

- билим берүүнүн сапатын жогорулатууга багытталган нормативдик документтерге жана окумуштуулардын изилдөөлөрүнө анализ;
- Кыргызстанда жогорку кесиптик билимдин сапатын баалоого арналган ата-мекендик жана эл аралык аккредитациялык агенттиктердин ишмердүүлүктөрүнө анализ;
- жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын камсыз кылуу, билим берүүнүн сапатын башкаруу боюнча тажрыйбаларды иликтөө;
- Кыргызстандын билим берүүнү башкаруунун маалыматтык системасынын иштери, максаттары, милдеттери жана аткаруучу функцияларын талдоо.

3. Жогорку кесиптик билим берүүдө окутуунун натыйжасынын ролу аныкталып анын негизинде билим берүүнүн сапатынын компоненттерине таасир этүүчү чечимдер жана сунуштар даярдалды.

4. Окутуунун натыйжасынын негизинде жогорку кесиптик билим берүүдө сапатты башкаруунун модели иштелип чыгып практика жүзүндө сыналды.

5. Жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын окутуушун натыйжасы аркылуу башкаруу боюнча изилдөөдө алынган жыйынтыктар жогорку кесиптик билим берүүнүн квалификацияларды жогорулатуу курстарында пайдаланылды.

6. Иштелип чыккан моделдин эффективдүүлүгү үч этапты камтыган эксперимент аркылуу текшерүүгө алынды жана алынган жыйынтыктар аркылуу жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын арттырууга карата тиешелүү практикалык сунуштар иштелип чыкты.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

1. Семинар-тренингдерди үзгүлтүксүз уюштуруу: Кыргызстандагы жана эл аралык аккредитациялык агенттиктердин билимдин сапатын камсыздоо стандарттары тууралуу ЖОЖдордо семинар-тренингдерди өткөрүү. Бул иш-чаралар сапат стандарттарына шайкеш келүү менен бирге билим берүүнүн эл аралык талаптарына жооп берүүгө көмөктөшөт.

2. Билим берүүнүн сапатын камсыздоо жана аны башкаруу тажрыйбаларын жайылтуу: ЖОЖдор арасында сапатты башкаруу боюнча мыкты тажрыйбалар менен алмашуу. Бул билим берүүнүн сапатын үзгүлтүксүз арттыруу үчүн маанилүү.

3. Окутуунун натыйжасынын ролун аныктоо менен бирге билим берүүнүн сапатын камсыздоого багытталган сунуштарды иштеп чыгуу жана чечимдерди кабыл алуу: Иштелип чыккан окутуунун натыйжаларынын билим берүүнүн сапатына тийгизген таасирин баалоо жана окутуунун натыйжаларынын негизинде билим берүүнүн сапатын камсыздоо жана арттыруу боюнча чечимдерди кабыл алуу.

4. Окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын башкарууга багытталган методикалык сунуштарды ЖОЖдордоун окуу процессинде колдонуу. Изилдөөдө иштелип чыккан методикалык сунуштарды ЖОЖдордун окутуу процессинде колдонуу. Бул сапатты башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатат.

5. Изилдөөнүн жыйынтыктарын квалификацияны жогорулатуу курстарында колдонуу: Билим берүүнүн сапатын окутуунун натыйжасына негиздеп башкаруу боюнча изилдөөнүн жыйынтыктарын квалификацияны жогорулатуу курстарында пайдалануу, сапатты камсыздоо жана өркүндөтүү жаатындагы адистердин профессионалдык деңгээлин көтөрүүгө шарт түзөт.

6. Мындан аркы изилдөөлөрдү азыркы изилдөөдө алынган жыйынтыктар менен байланыштуу жүргүзүү: Жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын изилдөөдө азыркы изилдөөнүн жыйынтыктарын эске алуу билим берүүнүн сапатын башкарууну үзгүлтүксүз арттырууга жана натыйжалуулукка жетүү үчүн маанилүү.

Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган эмгектердин тизмеси:

1. **Омуров, Н.К.** Организация контроля знаний студентов с использованием компьютеров. [Текст] / Д.М. Ажибаев, Н.К. Омуров // Наука и образование. – 1999. – С.140-147.

2. **Омуров, Н.К.** Анализ нормативных документов и исследований по подготовке к профессии будущих учителей в рамках компетентностного подхода

[Текст] / Ж.А. Байтүгөлөва, Н.К. Омуров // Вестник Нарынского государственного университета им. С. Нааматова. – Нарын, 2016. – №2. – С. 81-85.
<https://elibrary.ru/item.asp?id=27669797>

3. **Омуров, Н.К.** Основные направления преобразования высшего образования в Кыргызской Республике [Текст] / Н.К. Омуров // Сб. статей: «Состояние и перспективы системы качества образования в Кыргызской Республике». – 2020. – С. 6-9.

4. **Омуров, Н.К.** Модель университета будущего Кыргызской Республики [Текст] / М.К. Чыныбаев, Н.К. Омуров и др. // Драйверы развития общего и профессионального образования. Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. – Павлово 2021. – С. 308-312. https://elibrary.ru/download/elibrary_49188627_73644845.pdf

5. **Омуров, Н.К.** Теоретические основы совершенствования системы управления качеством образования в высших учебных заведениях Кыргызской Республики [Текст] / Н.К. Омуров // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2022. – №10. – С. 265-269.
https://elibrary.ru/download/elibrary_52691453_38918435.pdf

6. **Омуров, Н.К.** Развитие TQM системы управления качеством [Текст] / Н.К. Омуров // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2022. – №10. – С. 270-273. https://elibrary.ru/download/elibrary_52691454_17209451.pdf

7. **Омуров, Н.К.** Сапатты башкаруу теориясынын калыптанышы жана өнүгүшү [Текст] / Н.К. Омуров, С.К. Калдыбаев // Alatoo Academic Studies. – 2022. – №4. – С. 101-109. https://elibrary.ru/download/elibrary_50277614_14251382.pdf

8. **Омуров, Н.К.** Билим берүү программаларын долбоорлоонун жана жүзөгө ашыруунун өз ара байланышы [Текст] / М.А. Алтыбаева, Н.К. Омуров, К.А. Сооронбаева // Alatoo Academic Studies. – 2023. – №2. – С. 46-57.
https://elibrary.ru/download/elibrary_54151648_62486855.pdf

9. **Омуров, Н.К.** Жогорку окуу жайларында билим берүүнүн сапатын башкаруу системасы жана механизми тууралуу [Текст] / Н.К. Омуров // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2023. – № 5. – С. 269-273.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=59742035>

10. **Омуров, Н.К.** Кыргызстанда жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруунун учурдагы абалы [Текст] / Н.К. Омуров // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2023. – № 5. – С. 274-278.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=59742036>

Омуров Нурлан Кубатовичтин “Окутуунун натыйжасы жогорку кесиптик билим берүүнүн сапатын башкаруунун каражаты катарында (инженердик билим берүү программасынын мисалында)” деген темада 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндүү сөздөр: окутуунун натыйжасы, билим берүүнүн сапаты, билим берүүнүн сапатын башкаруу, педагогикалык шарттар, модель.

Изилдөөнүн объектиси: жогорку кесиптик окуу жайларында билим берүүнүн сапатын башкаруу процесси.

Изилдөөнүн предмети: окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнү башкаруунун сапатын арттыруунун илимий негиздерин түзүү.

Изилдөөнүн максаты: окутуунун натыйжасы аркылуу жогорку билим берүүнүн сапатын башкаруу системасын жакшыртуунун илимий негиздерин иштеп чыгуу, эксперименталдык түрдө текшерүү жана жогорку окуу жайларынын ишмердүүлүктөрүнө жайылтуу.

Изилдөө методдору: салыштыруу, анализдөө, аңгемелешүү, жалпылоо, педагогикалык байкоо, анкеталоо, педагогикалык эксперимент.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы: изилдөө проблемасы боюнча илимий адабияттарды талдоонун жана жалпылоонун негизинде «билим берүүнүн сапаты», «билим берүүнүн сапатын башкаруу», «окутуунун натыйжасы» түшүнүктөрүнүн мазмуну такталды; окутуунун натыйжасы аркылуу билим берүүнүн сапатын камсыз кылуунун педагогикалык шарттары аныкталды; окутуунун натыйжасынын негизинде билим берүүнүн сапатын арттыруунун модели иштелип чыкты.

Алынган натыйжаларды колдонуу боюнча сунуштар: алынган натыйжалар билим берүү программаларынын жана окуу дисциплиналарынын окутуу натыйжаларын түзүүдө, ошондой эле билим берүүнүн сапатын кепилдөө ички системасын иштеп чыгууда жана билим берүүнүн сапатын башкарууда колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу чөйрөсү: алынган натыйжалар ар кандай типтеги окуу жайлардын окутуучуларынын, адистеринин жана тиешелүү деңгээлдеги жетекчилеринин кесиптик билим берүүнүн сапатын камсыздоо боюнча практикалык ишмердүүлүгүндө колдонулушу мүмкүн.

РЕЗЮМЕ

диссертации Омурова Нурлана Кубатовича на тему: “Результат обучения как средство управления качеством высшего профессионального образования (на примере инженерной образовательной программы)” на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: результат обучения, качество образования, управление качеством образования, педагогические условия, модель.

Объект исследования: процесс управления качеством образования в высших профессиональных учебных заведениях.

Предмет исследования: создание научных основ повышения качества управления образованием посредством результата обучения.

Цель работы: разработка, экспериментальная проверка и внедрение в деятельность высших учебных заведений научных основ совершенствования системы управления качеством высшего образования посредством результатов обучения.

Методы исследования: сравнение, анализ, интервью, обобщение, педагогическое наблюдение, анкетирование, педагогический эксперимент.

Полученные результаты и их новизна. На основе анализа и обобщения научной литературы по проблеме исследования уточнено содержание понятий «качество образования», «управление качеством образования», «результат обучения»; определены педагогические условия обеспечения качества образования посредством результата обучения; разработана модель повышения качества образования на основе результата обучения.

Рекомендации по использованию: полученные результаты могут быть использованы при формировании результатов обучения образовательных программ и учебных дисциплин, а также для разработки внутренней системы гарантии качества образования и управления качеством образования.

Область применения: полученные результаты могут быть использованы в практической деятельности преподавателей различных типов учебных заведений, специалистов и руководителей соответствующего уровня для обеспечения качества профессионального образования.

SUMMARY

of the thesis of Omurov Nurlan Kubatovich on the topic: “Learning outcomes as a means of managing quality assurance in higher professional education (on the example of an engineering educational program)” for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 – general pedagogy, history of pedagogy and education

Keywords: learning outcomes, quality assurance, quality management of education, pedagogical conditions, quality assurance modelmodel .

The object of research: the process of quality management of education in higher professional educational institutions.

Subject of research: establishing the scientific foundations for improving the quality of education management through learning outcomes.

The purpose of the study: to develop the scientific foundations for improving the quality management system of higher education through learning outcomes, experimentally verify them, and implement them into the activities of higher educational institutions.

Research methods: comparison, analysis, interview, generalization, pedagogical observation, questionnaire, pedagogical experiment.

Results obtained and their novelty: based on the analysis and generalization of scientific literature on the research problem, the content of the concepts "quality of education," "quality management in education," and "learning outcomes" were clarified; pedagogical conditions for ensuring the quality of education through learning outcomes were identified; a model for improving the quality of education based on learning outcomes was developed.

Recommendations for the use of the results: the obtained results can be used in the development of learning outcomes for educational programs and courses, as well as in the development of internal quality assurance systems and quality management in education.

Scope of application: the obtained results can be applied in the practical activities of teachers, specialists, and managers at various levels in educational institutions of different types to ensure the quality of professional education.

